

יסוד חיוב השבת אבידה

איתא בב"מ (כז.): תנו רבנן אשר תאבד פרט לאבידה שאין בה שוה פרוטה רבי יהודה אומר ומצאתה פרט לאבידה שאין בה שוה פרוטה; וקבעה הגמ' דלכו"ע בעינן שתהא שוה פרוטה בשעת אבידה ובשעת מציאה, ואם אינה שוה פרוטה בשעת אבידה ובשעת מציאה, אינו חייב להחזירה, ודפליגי רבנן ור"י בענין פרוטה שהוזה אחר שעת אבידה וחזרה והוקרה קודם שעת מציאה. זוהי פשטות הסוגיא, כן פירשוה רוב ראשונים (עי' במאירי שפי' בד"א), ובדרך זה פסק השו"ע (ח"מ רסב: א): כל אבידה שאינו שוה פרוטה בשעת אבידה ובשעת מציאה אינו חייב להכריז עליה אפי' היתה שוה פרוטה בשעת אבידה והוזה וכו'.

מיהו, כתב הרמב"ם (הל' גולה ואבדה יא: יב): אבידה שאין בה שוה פרוטה אינו חייב להטפל בה ולא להחזירה. עכ"ל. וגם כתב (שם יג: א): המוצא אבדה שהוא חייב להחזירה חייב להכריז עליה ולהודיעה ולומר מי שאבד לו מין פלוני יבוא ויתן סימנין ויטול. אפילו היתה שוה פרוטה בעת המציאה והוזה חייב להכריז עליה. ע"כ. הנה הרמב"ם לא הזכיר שאינו חייב להחזיר ולהכריז אא"כ האבידה ש"פ בשעת אבידה ובשעת מציאה, ואדרבה פשטות לשונו משמעת דבעינן ש"פ רק בשעת מציאה.

הנה הגר"א (על חו"מ שם) ציין שפסק הרמב"ם כאן (היתה שוה פרוטה בעת המציאה והוזה חייב להכריז עליה) בא מדברי הש"ס דלקמן (נה.), דתנן: המוצא שוה פרוטה חייב להכריז; ואיתא בגמ' שם: המוצא אבידה שוה פרוטה חייב להכריז ואע"ג דזל. עכ"ל. וע"ש ברש"י ד"ה אע"ג דזל: בין מציאה להכרזה. ונ' דס"ל להרמב"ם דקבעה סוגיא זו דבעינן ש"פ רק בשעת מציאה ולא בשעת אבידה, שכן היא פשטות לש' המשנה ומשמעות הגמ' שם, ודפליגא סוגיא זו אסוגיא בדף כז. דבעיא ש"פ נמי בשעת אבידה.

אולם עי' בחידושים המיוחסים להריטב"א (נה. ד"ה ולוי), דמפורש התם דלש' הגמ' ואע"ג דזל קאי אזל בין שעת אבידה לשעת מציאה. לפי הבנה זו, לא פליגא סוגיא זו אסוגיא בדף כז., דתרווייהו קבעי דבעינן ש"פ בשעת אבידה ובשעת מציאה.

שי' הרמב"ם צ"ב, אמאי ס"ל דלא בעינן ש"פ בשעת אבידה ואמאי פסק דאם הוזלה אחר שעת מציאה ואינה עדיין ש"פ חייב להכריז.

הנה שי' החידושים המיוחסים להריטב"א שפיר מסתברא, דאם אין האבידה ש"פ בשעת אבידה, לא חסרו הבעלים כשיעור אבידה, ואם אין האבידה ש"פ בשעת מציאה, לא מצא המוצא כשיעור מציאה, ואם אין האבידה ש"פ בשעת הכרזה, אינו חייב להכריז משום דאין כאן שיעור מציאה למצות השבה. שי' החידושים המיוחסים להריטב"א היא דיסוד מצות השבת אבידה היינו אחריות למלא את חסרון הבעלים, ואם לא חסרו כשיעור אבידה, או אין האבידה עתה בשעת מציאה או בשעת הכרזה כשיעור, הרי אין כאן מילוי חסרון הבעלים, ולהכי פטור ממצות השבה.

מיהו, הרמב"ם לא ס"ל הכי, שהרי פסק שחייב במצות השבה אם האבידה ש"פ בשעת מציאה אפי' לא היתה ש"פ בשעת אבידה ולא חסרו הבעלים כשיעור, ופסק ג"כ דאם האבידה היתה ש"פ בשעת מציאה ואינה ש"פ בשעת הכרזה, חייב להכריז ולהחזיר, הגם דאין עוד שיעור השבה.

ונל"ב דהרמב"ם ס"ל דחיוב השבה הוי חלות הנקבעת ע"פ החפצא דהאבידה. שי' הרמב"ם היא דכשמוצא אבידה והאבידה ש"פ בשעת המציאה, חלה על המוצא חלות חיוב השבה; ש"פ הוי תנאי בחפצא דאבידה בשביל חלות חיוב השבה, וכיון דחיוב השבה הוי חלות, קיים חיוב השבה אפי' אם הוזלה האבידה אחר שעת מציאה ואינה ש"פ בשעת הכרזה. לפי זה מובן ג"כ אמאי ס"ל להרמב"ם דאם לא היתה ש"פ בשעת אבידה והיתה ש"פ בשעת מציאה חייב להכריז ולהחזיר, והיינו משום דש"פ הוי תנאי בחפצא דאבידה כדי להוות חיוב השבה ואינו שיעור דחסרון הבעלים, ולכן הכל הולך אחר שעת מציאה, שהיא שעת חלות חיוב השבה. (עי' בתוס' בב"ק סו. ד"ה הכא נמי דפי' דטעמא דיאוש לא קני באבידה בתר דאתי לידי' היינו משום דכבר נתחייב בהשבה. הרי ס"ל לתוסי שם דחיוב השבה הוי חלות, דכיון שחל חיוב השבה, אינו נפקע אפי' אחר יאוש.)

ע"ע בפירקין בב"מ (כה:), דתנן: מצא אחר הגפה או אחר הגדר גוזלות מקושרים או בשבילין שבשדות הרי זה לא יגע בהן; ואיתא התם בגמ': הוה ליה (הגוזלות במתני') ספק הינוח ואמר רב כל ספק הינוח לא יטול ואם נטל לא יחזיר. עכ"ל. וע"ש ברש"י ד"ה ספק הינוח, בתוס' ד"ה אחר הגפה, ברמב"ן ד"ה ספק הינוח, ברשב"א ד"ה ספק הינוח, בדעה ראשונה בריטב"א ד"ה מאי טעמא, ובר"ן ד"ה ולהוי, דס"ל דפסק רב כל ספק

הינוח לא יטול רק גבי אבידה שאין בו סימן, ודס"ל לרב דספק הינוח שיש בו סימן שפיר יטול ויכריז, שהרי אם החפצא נפלה שם והוא אבידה, הרי חייב המוצא בהשבתה, ואם הבעלים הניחו את החפצא שם, יתבעוה בסימני'.

מיהו, כתב הרמב"ם (הל' גזלה ואבדה טו:א): כל המוצא אבידה בין שיש בה סימן בין שאין בה סימן אם מצאה דרך הנחה אסור ליגע בה... ואפילו נסתפק לו הדבר ולא ידע אם דבר זה אבוד או מונח הרי זה לא יגע. ע"כ. וצ"ב אמאי פסק הרמב"ם דלא יחזיר אפי' אם יש בו סימן, והלא יש כאן ספק חיוב השבת אבידה מה"ת, ויהא חייב להחזיר מספק.

ונל' ע"פ הנתב' בשי' הרמב"ם, דכיון דהחפצא הוא במצב ספק הינוח, לא חלה חלות חיוב השבה, אף דאיכא ספיקא שמא הגיעה שם החפצא דרך נפילה ויש כאן חסרון הבעלים; וה"ט משום דכל חיוב השבה הוי חלות הנקבעת ע"פ החפצא דהאבידה, ובעינין ודאי דרך נפילה לתנאי בשביל חלות חיוב השבה, כמו שש"פ הוי תנאי לחלות חיוב השבה.

ונל"ב יתר דיסוד שי' הרמב"ם הוא דחלות חיוב השבה נתהווה ע"י חלות שם אבידה, וכשאין החפצא ש"פ או אינה במצב של דרך נפילה, לא חלה עלי' חלות שם אבידה, וממילא לא חל חיוב השבה ואסור ליגע בה. הנה ע"ש בהל' גזלה ואבדה (הל' ד): מצאה (פרה) רועה בין הכרמים חייב להחזיר משום אבידת הקרקע. לפיכך אם היו הכרמים של עכו"ם אינה אבידה ואינו חייב להחזיר. ואם חשש שמא יהרגנה העכו"ם כשימצאנה מפני שהפסידה הכרם הרי זו אבידה ונוטל ומכריז. עכ"ל. הרי ס"ל להרמב"ם דאם היו הכרמים של ישראל, הפרה היא אבידה, וחייב להחזיר כשאר אבידה. והא ע"ג דחיובא להציל מאבידת קרקע איתרבא ממצות השבת אבידה (ב"מ לא.), אין כאן אבידת גופה אלא אבידת קרקע (ומהאי טעמא כתב הריטב"א (שם ד"ה הא) שחייב רק לסלק את הפרה אם הכרמים של ישראל וא"צ להחזירה לבעליה, והרא"ש (סי' כב) כתב שחייב אף להחזירה משום דאנקטה ניגרי ברייתא (ולא משום דהוא הפרה אבידה)), ואעפ"כ שי' הרמב"ם היא שאם הכרמים של ישראל, הויא הפרה חפצא דאבידה - והיינו משום דס"ל דמ' השבת אבידה, הכוללת אבידת קרקע, קובעת חלות שם אבידה על החפצא, המהווה חלות חיוב השבה על מוצאה. וה"ט נמי דנקט הרמב"ם דין אבידת קרקע דפרה רועה בין הכרמים בפ' ט"ו בהדי דיני חפצא דאבידה (ע"ש היטב) הגם שכבר ביאר דין אבידת קרקע בסוף פ' יא (הל' כ: הרואה מים שוטפין ובאין להשחית

בנין חבירו או שדהו. חייב לגדור בפניהם ולמנעם שנאמר לכל אבידת אחיך לרבות אבדת קרקעו), משום דס"ל דמ' השבת אבידה קובעת על החפצא חלות שם אבידה, אפי' בענין אבידת קרקע, כמו בענין אבידת גופה.

הנה אע"פ ששי' החידושים המיוחסים להריטב"א (ולכאורה שי' רוב ראשונים) היא דחיוב השבת אבידה ביסוד הוי דין גברא, שי' הרמב"ם היא דחיוב השבת אבידה הוי דין חפצא, שחלה על החפצא חלות שם אבידה, המהווה חלות חיוב השבה על המוצא, ודעיקר דיני חיוב השבה, כגון דרך נפילה וש"פ, הוו תנאי דחלות שם אבידה על החפצא, ואינם ענין של מילוי חסרון הבעלים.